

OLENTZERO

Kristautasunaren albistari

Badira berrogeita hamar urte Olentzerotaz berri batzuk lenengoz argitaratu nituela. Geroztik orain dela amasei urte eman nuen Gipuzkoako Aldundegian ontaz beste itzaldi bat. 1956 garren urteko EGANen dago argitaratua.

Olentzerok ez ditu nun-nai izen berdiñak. Olentzaro, Orentzago, Onentzaro, Orantzaro, Orentzaro, Orontzaro, Onontzaro, Xiularo, Xubilaro, Kalerre, Galerre, Puttierre eta abar deitzen zaio.

Itza bera nundik sortua dan? "aro"k badakigu "aldia" edo "garaia" adierazten duela. Baina nundik dator "olen"? Latineko "oleris" edo erderazko "Noel"dik?

Dana dala Olentzero urte garai bat da, Eguberri garaia ain zuzen ere. Gabonez etxeetan eta errietan sarturik Jesusen jaiotzaren albistea dakarki.

Olentzero urte aro bezala. Jentil aroko zenbait uste, sineskeri, oitura eta gertakizun indoeuropar erori ziran Olentzeroren jirabiran.

OLENTZERO URTEAREN BUKAERAREN IRUDI

Eskea egin ondoren erriko plazan erretzen dan lastozko giza-irudi bat da Olentzero Lesakan, urteazarez.

Su aundiak egin oi dituzte apalioan Arabako zenbait errietan urteazarez. Zaragi zaarrak erretzen dituzte eta makilea baten muturrean zintzilik dituztela "erre pui erre" otseginez, batetik bestera, ibiltzen dira. "Erre ipurdia urte zaarrari, erren esan nai dute. Ortik Putierre itza. Esate baterako, Amaritan, Gazeon eta Onraitan.

Ulibarri-Ganboan eta Argomani-zen, berriz, Kalerre. Salbatierran eta Alegrian Galerre deitzen zioten urteazarraren irudiari. Irudi ori errez amaitzen zuten urtea.

Olentzerori eransten zaizkio Gabon gaueko eta urteazarr gaueko beste zenbait sineskeri eta uste ere. Gau osoan pizturik iraungo zuan enborrari su emateko oitura zau gabonetan. Ortik Suilaro, Xubilaro, Xiularo eta Sukaro itzak. Subil eta aro dituzte beren sus-traitzat.

Gabonetako sunbillari Oiantzunen Olentzero-enbor esan oi diote; Onontzaro-mokor, Larraunen; Gabon-zuzi, Zegaman; Porrondoko, Salbatierran; Subilaro-egur, Aezkoan; Gabon-ubil Antzuolan eta Abadiñon; Sukubela, Liginagan; Gabon, Trespuentesen.

Llodiolik asi eta Suleko Liginagaraiño pizturik dago Euskal Erriko erri askotan Gabon gaueko enbor au.

Sunbil, orrek, gabon-gauetz edo urteazarez sutan egon dalako, in-

dar berezia du. Elduaien su aundia egiten dute gabon gauetz; bestela Olentzero, igitai bat eskuan, kezulotik beera jektzen dala uste dute eta etxeokak il. Piztutako enborren gainean ibilarazten dituzte abereak Ezkizoren, Oiantzunen eta Arakilen. Orren bidez urte berrian abereak ez direla, ezbearez, galduko uste dute. Ekaitz gaizto eta odei aserreak urrutzeko indarra Salbatierrakoentzat. Abereak sendatzeko kemena Aezkoan eta Olaetan.

Amorebietan uste dute erbiñu-reak ez diela etxekoei kalterik egingo, eta beren abereei ere, gabonetan sunbilla pizten badute. Liginakoak ume-urruak sorrazten dizkiotela ardiei uste dute. Soroko zomorroak eta arrak galtzen dituen ustez lurrari botatzen diote sunbilla-aren autsa Ibarrurin.

Olentzero-enbor edo Sukubela eguzkia sorrerazteko eta indartzeko indoeuropatarren errialde guztietan pizten zuten sunbilla da. Eguzkiaren itzulmugan atontzen eta pizten zituzten suak, oen bidez eguzkia berritzearen. Sua eguzkiaren antzeko izaki bat bait da, suaren indarrez eguzkia iraundu nai zuten, lurra bizierazi eta gaizkin guztiak aldentu. Lau milla urte eta geiago dituzte, agian, eguzkiarekiko oitura auk. Asi Indiatik eta Portugaleraño edatzen dira oitura auk: Persian, Grezian, Ipar-Lurraldean, Alemanian, Italian, Inglaterran, Frantzia eta Españian barna.

OLENTZERO MITOLOGIAN

Beran, Oiantzunen, Pasaian, Andoainan, Elduainen eta inguru oietako beste zenbait errietan, Kristo jaiotzaren albistea otsegitera menditik beera datorren gizona dala diote Olentzero.

Erri batzutan albistari oni, Kristoren iragarleari, Mairna deitzen diote; beste batzutan, berriz, Jentilla. Ikusi zuten esaten danez orduko jentillek Kristo munduratzaren ezaugarriren bat edo odei ditzirafiren bat edo euri edo elur edo elur edo izarren bat mendiri gainen. Ona nik entzunda bezala:

"Argaintxabaletako zelaian dantzaz omen zabiltzan Aralarko jentillak beren jai egun batez. Sortaldetik agertu omen zan laño ikusgarria; eguzkiak ainbat argi zabaltzen omen zuan. Laiñoa urratzen eta jentillak beldurtzen. Ba omen zuten zaar jakintsu bat beren txabolan. Deitu ari. Betazalak eroriak bait zeuzkan. Ezin ikusi. Jaso omen zizkioten betazalak. Laiñoa ikusi zuenarik, deadarka asi: "Sortu dek Kixmi; gure azkazia galdua dek. Jauzi nazazute maillo-tik beera".

Kixmi, jentillen izkuntzan, tri-mua omen da: izen orrezaz Jesukristo adierazten omen zuten. Laiñoa urreratzen zijoan; jentillek beren maixua maillo-tik amilkatu omen zuten beronen aginduz. Bes-

teak, berriz, laiñoaren aurretik iges sartalderruntz. An, Arraztaranen, arripilla baten azpian sartu omen ziran azkeneko jentillak beren azken-obian". Oraindik toki artan dago jentillen obia, trikuarria. Jentillarri du izena.

Baiña bat gelditu zan eortzi ga-be eta bizirik. Menditik beera jecti eta Kristoren jaiotzaren berri eman zuan ibarreko eta erri-tako jentillen artean. Auxe zan leenengo Olentzero edo Euskal Erriko aurreneko mixiolaria".

OLENTZEROREN IRUDIA

Ez da aaztutzen gertaera ori Euskal Errian eta urtero gogoratzen eta berritzen da. Kristoren berria dakarkian ikazkiña edo artzaia da Olentzero edo mendijentilla, Gipuzkoan eta Nafarroan. Baiña egiazko Olentzero orain ez da bizi eta aren irudiko baso-mutil bat egin bear da urtemugaz aren albistea gogoratzeke. Irudi ori bizkarrean dutelarik egin oi dute gazteek eskea.

Igitai eskuan duelarik janzten dute Olentzero Larraunen, Lesakan, Leitzen eta Arakilen. Kantuz egiten da eskea. Onela da Oiantzungearen asiera:

Olentzero jua zaigu
Mendira lanera
Beregan al ustez
Ikatz egitera.
Aditu duanean
Jesus jai dala
Lasterka etorri da
Adieraztera.

Berastegin eta beste zenbait errietan, berriz, bizkarrean sorta eta eskuan igitaiak duala azaltzen dute.

Au da Olentzero. Leku batzutan ongi etorri ona egiten zioten. Bestetan beldurrez eta errezelo txarrez artzen zuten. Azkenean ontan bukatzen dute ipuinetako gizonak, umeak beldurtzeko erabiliz.

Baiña beste zerbait da asieran Olentzero: euskal-kristau pentsaeraren irudi, leenengo kristauaren irudi, erriarren aurreneko mixiolari.

Olentzero kristautasunarekin batera euskal kulturaren sartzan dan gizona dugu. Ez da arritzeko kristautasunari abegi ona egitea Euskal Errian. Euskaldunak antziñatik, leendik, gizonaz eta munduaz zituzten uste eta iritziak sendotzen bait ditu. Bazuten teknikaren eta ekonomia-aren gainetik norbait bazegoan ustea.

Uste an sendotu zuan kristautasunak, uste oni zeuzkan gaitzak kendurik.

J. M. Barandiaran

